

המכון לאסטרטגיה ציונית
THE INSTITUTE FOR ZIONIST STRATEGIES

חוות דעת בנושא הצעת חוק הגיור

אריאל פינקלשטיין

פרויקט "שביל הזהב"

יוני 2014

סיוון התשע"ד

2.....תקציר

4..... 1. הקדמה

4..... 2. סוגיית הגיור בישראל – רקע

6..... 3. חוק הגיור – היסטוריה ומטרות

9..... 4. האם חוק הגיור מקדם גיורים רפורמים ?

12..... 5. גיור על ידי רבני ערים – האם סותר את ההלכה ?

14..... 6. סוגיית גיור קטנים

18..... 7. סיכום ודיון

תקציר

בעקבות הצעת חוק שהגיש חבר הכנסת אלעזר שטרן בנושא גיור על ידי רב מקומי, מתקיים בחודשים האחרונים שיח ציבורי ער ומעמיק בשאלת הגיור. במהלך הדיון הציבורי נשמעו טענות רבות, שפעמים רבות אינן מדויקות ומבוססות על חוסר הבנה של הצעת החוק. מטרתה של חוות דעת זו היא למלא חוסר זה ולהסביר לציבור בקצרה את הצעת החוק על גלגוליה ההיסטוריים ועל מטרותיה, ולדון בכמה מהטיעונים המועלים כנגד הצעת החוק.

חוות הדעת מתמקדת בשני טיעונים המועלים כנגד הצעת החוק:

הטיעון הראשון הוא שמטרתה של הצעת החוק היא לקדם גיורים רפורמים וקונסרבטיבים. ניתוח של הצעת החוק מלמד שבטענה זו אין ממש ושהצעה אינה מקדמת גיורים מסוג זה כלל וכלל.

הטיעון השני הוא שמבחינה הלכתית יש בעיה בגיור הנערך על ידי רבני ערים ולא על ידי סמכות הלכתית מרכזית אחת. חוות הדעת מראה כי בעולם ההלכה לא מקובלת הטענה כי יש סמכות הלכתית מרכזית אחת בנושא הגיור. כמו כן, בעבר ניתנה לרבני הערים האפשרות לגייר והדבר היה אף בתמיכתם של רבים מהרבנים הראשיים. למעשה, קשה להבין את ההתנגדות למתן סמכות גיור לרבני הערים בו בזמן שהם מקבלים מהמדינה והרבנות הראשית סמכויות נרחבות בתחום הכשרות ורישום הנישואין.

לפיכך, נראה שהמחלוקת המרכזית בסוגיית הצעת החוק היא מחלוקת הלכתית בין הרבנים הראשיים ובין מספר רבני ערים בשאלת המדיניות הראויה בתחום הגיור. חוות דעת זו אינה עוסקת בדיון ההלכתי, אך היא מראה שלפחות בסוגיית גיור הקטנים עליה ניטשת כיום מחלוקת, הרבנים

הראשיים בעבר אימצו עמדות מקלות הרבה יותר מאשר העמדה אותה נוקטת הרבנות הראשית כיום.

1. הקדמה

בעקבות הצעת חוק שהגיש חבר הכנסת אלעזר שטרן בנושא גיור על ידי רב מקומי, מתקיים בחודשים האחרונים שיח ציבורי ער ומעמיק בשאלת הגיור. במהלך הדיון הציבורי נשמעו טענות רבות, שפעמים רבות אינן מדויקות ומבוססות על חוסר הבנה של הצעת החוק. מטרתה של חוות דעת זו היא למלא חוסר זה ולהסביר לציבור בקצרה את הצעת החוק על גלגוליה ההיסטוריים ועל מטרותיה, ולדון בכמה מהטיעונים המועלים כנגד הצעת החוק.

2. סוגיית הגיור בישראל – רקע

נושא הגיור החל לעלות לסדר היום הציבורי בשנות התשעים בעת פתיחת שערי העלייה לישראל מחבר המדינות (ברית המועצות) ומאתיופיה. העלייה ההמונית מקרב קהילות יהודיות שבהן ישנו אחוז גבוה של נישואי תערובת הביאה לישראל אזרחים רבים שאינם יהודים על פי ההלכה. לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס), בערב יום העצמאות תשע"ד עמדה כמות חסרי הדת במדינת ישראל יחד עם הנוצרים הלא-ערבים ובני דתות אחרות (שאינם ממוצא ערבי) על כ-351,000 איש,¹ כמות המהווה כ-4.3% מתושבי מדינת ישראל. לפי תחזיות הלמ"ס, על פי הריבוי הטבעי של אוכלוסייה זו ולאור קצב הגיור הנוכחי, בשנת 2030 היא תמנה כ-418,000 איש.²

¹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אוכלוסיית ישראל ערב יום העצמאות ה-66, הודעה לעיתונות, 1.5.2014.

² הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, תחזית אוכלוסיית ישראל עד 2030, הודעה לעיתונות, 25.3.2008.

ההערכות הן, שמתוך כ-351,000 העולים שאינם יהודים החיים בישראל, בין 50,000 ל-80,000 מנותקים מהעם היהודי ומזוהים כנוצרים או כרוסים אתניים, והיתר, כבין 250,000 ל-300,000, מזהים עצמם עם הציבור היהודי על אף שהנם חסרי דת או נוצרים. רבים מהם נושאים שם משפחה יהודי ואף נחשבו ליהודים בארצות מוצאם, ורובם הגדול משתלב בחברה היהודית-הישראלית באופן מעשי באמצעות שימוש בעברית, אימוץ השבת כיום המנוחה השבועי, חגיגת חגי ישראל, גיוס לצה"ל ועוד. תהליך זה כונה על ידי פרופ' אשר כהן במונח "גיור סוציולוגי".³

למציאות זו ישנן השלכות הן בהיבט האישי והן בהיבט הלאומי הקולקטיבי:

בהיבט האישי, הבעיה המרכזית היא בתחום הנישואים והגירושים: במדינת ישראל מוסדר המעמד האישי של כל אדם בהתאם לדתו, כשהדת היהודית מיוצגת בידי ההשקפה האורתודוקסית. בהתאם לכך, בני דתות שונות אינם יכולים להתחתן ביניהם, וכך קורה שמאות אלפי העולים הלא-יהודים לפי ההלכה אינם יכולים להתחתן עם אזרחים מהרוב היהודי, אלא רק בנישואים אזרחיים המתקיימים בחו"ל. בנוסף, עד לפני מספר שנים חסרי דת לא היו יכולים להתחתן ביניהם. חוק ברית הזוגיות שנכנס לתוקף בספטמבר 2010 מאפשר לבני זוג כאלה לעשות זאת במסגרת "מרשם הזוגיות", אך עד כה רק מספר קטן של זוגות בחר להתחתן במסגרת זו.⁴

בעיות משמעותיות נוספות נוצרו גם בתחום הקבורה, מפני שלפי ההלכה, לא-יהודים נקברים בחלקות מיוחדות הנפרדות מיהודים. בעיה נוספת נבעה מכך שחוק השבות יוצר לעתים הפרדת משפחות, משום שכאשר

³ אשר כהן, יהודים לא-יהודים: זהות יהודית וישראלית ואתגר הרחבת הלאום היהודי בישראל, הוצאת מכון הרטמן, אוניברסיטת בר-אילן וכתר, 2006.

⁴ מערכת וואלה, 'מאז החקיקה: 37 זוגות בלבד נרשמו בברית הזוגיות', אתר וואלה, 7.7.2012.

הורה לא-יהודי נפרד מבן הזוג היהודי שלו, הוא אינו יכול לעלות ארצה על אף שילדיו עלו ארצה. כך קורה גם במקרה שבו לא-יהודי נישא בנישואים שניים ליהודי, אך אינו יכול לעלות ארצה עם ילדיו מנישואים קודמים.

בהיבט הלאומי, לכמות הגבוהה של העולים הלא-יהודים יש השפעה משמעותית על דמותה היהודית של החברה הישראלית, שכן העולים הללו מעלים באופן ניכר את אחוז הלא-יהודים המתגוררים במדינת ישראל. כמו כן, כיון שרבים מהעולים מעורים היטב בחברת הרוב היהודית התרחב גם ההיקף של תופעת נישואי התערובת במדינת ישראל. לתופעות אלו עלולות להיות השלכות הרות גורל על עתיד העם היהודי במדינת ישראל.

3. חוק הגיור – היסטוריה ומטרות

א. רקע היסטורי

הצעת חוק הגיור הנוכחית שהוגשה על ידי חבר הכנסת אלעזר שטרן הנה למעשה הניסיון השני בשנים האחרונות לקדם הכרה של המדינה בגיורים הנעשים על ידי רבני ערים. הצעת "חוק הרבנות הראשית לישראל תיקון מס' 3 - סמכות בענייני גיור התשס"ט-2009" של חבר הכנסת דוד רותם, ביקשה לעגן כבר לפני מספר שנים בחקיקה ראשית את סמכויותיהם של בתי דין מיוחדים לעסוק בענייני גיור, כך שעריכת גיור תיעשה גם על ידי רב עיר או רב מועצה מקומית. בנוסף, על פי הצעת החוק של רותם, הרבנות הראשית תהפוך לגוף שיפקח ויאשר את כל הגיורים בישראל.⁵ על

⁵ בנוסף, הצעת החוק הציעה לקבוע כי היכולת לבטל גיור תינתן אך ורק לבית הדין שערך את הגיור, ובאישור נשיא בית הדין הרבני הגדול. כמו כן, הוצע כי חבר בית דין מיוחד שיערוך גיור יוכל גם לרשום לנישואים את המתגייר ובן/בת זוגו ללא קשר למקום מגוריהם. חלק זה

אף שההצעה נידונה בוועדת החוקה של הכנסת ביולי 2010 ואושרה להצבעה במליאת הכנסת, החוק לא הועלה לבסוף במליאה וזאת בשל התנגדות משני צידי המתרס: מצד הציבור החרדי ומצד התנועות הליברליות.

לגבי החרדים טען רותם שהרב עמאר והרב עובדיה יוסף הסכימו בתחילה להצעת החוק, אך בשל התנגדותם של אנשי "יהדות התורה", הביעו לבסוף גם אנשי ש"ס התנגדות לחוק.⁶ מן הצד השני, כאמור, נרשמה התנגדות עזה לחוק בקרב תנועות היהדות הליברלית וגורמים העוסקים ביחסי ישראל עם יהדות התפוצות, כדוגמת יו"ר הסוכנות היהודית, נתן שרנסקי. לטענתם, הצעת החוק נתנה מונופול מוחלט בתחום הגיור לרבנות הראשית, מהלך שייצור ניכור לישראל בקרב יהודים רפורמים וקונסרבטיבים בארץ ובעולם. בשל כך, ראש הממשלה, בנימין נתניהו, הבהיר בישיבת ממשלה ביולי 2010 כי הוא מתנגד לחוק ש"ייצור קרע בעם", וכך נפלה ההצעה מסדר היום של הכנסת.

על פי גרסת החוק המקודמת בימים אלו על ידי חבר הכנסת אלעזר שטרן יוכל רב מקומי (רב עיר, רב יישוב או רב אזורי) להקים בית דין שיעסוק בגיור, והוא יצטרך לצרף אליו עוד שני רבנים נוספים. רבנים אלו יכולים להיות אך ורק מי שרשאים לכהן כדיינים או ראשי ישיבה המכהנים לפחות עשר שנים.

ב. מטרת החוק

שני טיעונים מרכזיים מובאים כיום – כמו בעבר – על ידי המצדדים בהצעת החוק:

של הצעת החוק מאבד כיום מהרלוונטיות שלו בעקבות רפורמת פתיחת אזורי הרישום לנישואין.
⁶ מובא אצל רונן מדזיני, 'רותם: מי שנגד חוק הגיור – לא בטוח יגיע לגן עדן', אתר ynet, 8.3.2010.

1. בהצעת החוק המקורית מ-2007 נימק רותם את הצורך בגיורים שייעשו על ידי רבני ערים בבעיות בירוקרטיות הקיימות כיום בבתי הדין המיוחדים לגיור שלדבריו "אינם עונים על הדרישה לגיור, וכתוצאה מכך נוצרים צווארי בקבוק בתהליכי הגיור הגורמים פגיעה קשה במבקשים להתגייר".⁷ על בעיות מסוג זה היה ניתן ללמוד רבות מדו"ח מבקר המדינה לשנת 2013 שהצביע על שורה של בעיות בבתי הדין הרבניים: ברמה האדמיניסטרטיבית, הדו"ח מצביע על כשלים רבים, כדוגמת: מחסור במוהלים ובמקוואות, עיכוב בהנפקת תעודות גיור, גביית תשלום ממתגיירים שלא כחוק, חוסר באיוש ממונה על מערך הגיור ואיחורים של דיינים לדיונים. בעיות משמעותיות יותר נרשמו ברמה האסטרטגית: מבקר המדינה טען שאגף הגיור פעל ללא תכנית עבודה שיטתית וללא פיקוח מסודר.⁸

2. המטרה הנוספת, וככל הנראה המרכזית יותר, היא לקדם מדיניות גיור מקלה יותר מזו הנהוגה כיום ברבנות הראשית. כך למשל, ארגון רבני "צהר" המצדד בחוק טען בנוגע לחוק כי יש "לשחרר את טבעת החנק החרדית שלפתיחה את מערך הגיור".⁹ דברים נוספים בכיוון זה השמיע בשנים האחרונות חבר הכנסת לשעבר, הרב חיים אמסלם. מנגד, הרבנים הראשיים וקבוצת רבנים נוספת טוענים כי מדיניות הגיור הנוכחית היא נכונה וראויה, ואילו אם תינתן לרבני ערים האפשרות לגייר הדבר יביא לגיורים הנוגדים את ההלכה. רבני "צהר", מאידך, מדגישים כי "מטרת

⁷ דוד רותם, הצעת חוק פקודת העדה הדתית (המרה) (תיקון) התשס"ז-2007.

⁸ דו"ח מבקר המדינה 2013, דו"ח ביקורת שנתי 63 ג לשנת 2012 ולחשבונות שנת הכספים 2011, עמ' 147-196.

⁹ יצחק טסלר, 'רבני "צהר" נגד הרבנות: "לשחרר את טבעת החנק החרדית"', אתר ynet, 19.3.2014.

החוק המוצע היא לגייר על פי ההלכה, על ידי רבני ערים ודיינים מוסמכים".¹⁰

נראה כי הוויכוח האמיתי סביב הצעת החוק עוסק בדיון בשאלה, עד כמה מדיניות הגיור שמבקשים מספר רבני ערים לקדם היא מדיניות אפשרית מבחינה הלכתית. מכיוון שאיננו פוסקי הלכה לא נעסוק בדברינו בדיון הלכתי הזה, מלבד השוואה שתיערך להלן בין פסיקותיה של הרבנות הראשית בעבר וכיום בשאלת גיור הקטנים.

מעבר להתנגדות ההלכתית, כנגד הצעת החוק עולים שני טיעונים מרכזיים נוספים שבהם נבקש לעסוק להלן:

4. האם חוק הגיור מקדם גיורים רפורמים ?

אחת הטענות החוזרות ונשנות בוויכוח סביב הצעת החוק היא שההצעה טוביל להכרה בגיורים רפורמים וקונסרבטיביים. כך למשל, חבר הכנסת מ"הבית היהודי" זבולון כלפה טען, כי "בניגוד לסיכומים המוקדמים עם הבית היהודי, הם (-סיעת התנועה) הוסיפו רגע לפני קיום ההצבעה בוועדת החוקה סעיף בחוק שעלול לאפשר בעתיד גיורים רפורמיים וקונסרבטיביים".¹¹ כמו כן, באתר "סרוגים" נטען כי "בהסבר לחוק הכניס חבר הכנסת שטרן מתן לגיטימציה לגיור הרפורמי".¹² פורום "חותם",

¹⁰ ש.ם.

¹¹ ישי כהן, 'כלפה טוען: מחטף הגיור יכל להביא להכרה בגיור רפורמי', אתר כיכר השבת, 20.3.2014.

¹² אבי נריה חן, 'האקדח הטעון של חוק הגיור', אתר סרוגים, 16.3.2014.

המאגד קבוצה של רבנים דתיים-לאומיים מהצד השמרני טען כי "הכוונה העיקרית היא לפתוח שער רחב לגיורים ליברליים וספק רפורמיים".¹³ למעשה, הטענות הללו נובעות במקרה הטוב מאי-הבנה של הצעת החוק, ובמקרה הרע מהרצון להשחיר את הצעת החוק.

ראשית, יש להבין את מעמדם של הגיורים הרפורמים והקונסרבטיביים במדינה כיום. על פי חוק השבות, אדם שהתגייר כהלכה בחו"ל יכול לעלות ארצה. פסיקות בג"ץ מהשנים 1988 ו-2005 חייבו את מרשם האוכלוסין להכיר בגיורים קונסרבטיביים ורפורמים המוכרים בארגוני הגג של הקהילה הקונסרבטיבית והרפורמית כזכאים למעמד של עולים. כך נוצר מצב כי המדינה מכירה במתגיירים רפורמים וקונסרבטיביים כיהודים לצורך עלייה לישראל מתוקף חוק השבות, ומנגד, הרבנות אינה מכירה בהם כיהודים, ולכן לצורך נישואים או קבורה המדינה אינה מכירה בהם כיהודים. כמו כן, בשנים האחרונות תלויות ועומדות בבג"צ עתירות נוספות המבקשות לחזק את מעמדם של הגיורים הרפורמים והקונסרבטיביים.

לאור זאת, הועלה חשש – הן מצד גורמים רפורמים וקונסרבטיבים והן מצד גורמים אורתודוקסים הנאבקים בגיורים הרפורמים – שחוק חדש בנושא הגיור יוכל להטות את הכף לכיוון מסוים בעתירות המובאות לפני בג"צ. לפיכך, נקבע בהצעת החוק כי "אין בהוראות פרק זה כדי לשנות את המצב המשפטי הקיים ערב תחילתו של חוק לתיקון פקודת העדה הדתית (המרה) (מס' 3), התשע"ד-2014, לעניין נפקותו של גיור בישראל".

על פסקה זו יצא הקצף בטענה שהיא מכירה בגיורים רפורמים, אך היא למעשה אינה אומרת דבר חדש ואף אינה מקבעת בחוק את המצב

¹³ גיל קלנר, 'חוק הגיור יפתח שער רחב לגיורים ליברליים וספק רפורמיים', אתר סרוגים, 19.3.2014.

המשפטי הנוכחי. פסקה זו פשוט מבהירה שאין בה כדי לשנות רטרואקטיבית את המצב המשפטי של הגיורים הרפורמים והקונסרבטיביים, לא לטוב ולא לרע.

מעבר לכך, אין כל אזכור או התייחסות בהצעת החוק לגיורים רפורמים וקונסרבטיביים, זאת בניגוד לטענות כי בדברי ההסבר לחוק נאמר כי המטרה היא לתת לגיטימציה לגיורים רפורמים.

טענה אחרת שעולה כנגד ההצעה בהקשר זה היא שהצעת החוק מאפשרת מצב שבו כאשר בעיר מסוימת יתמנה רב רפורמי או קונסרבטיבי הוא יוכל לגייר באופן נרחב גיורים רפורמים. טענה ברוח דומה העלה הרב דב ליאור: "החוק מאפשר לכל רב עיר לגייר. מחר יאפשרו גם לרב קהילה לגייר, וזה עלול להיות גם רב קהילה רפורמית".¹⁴

מעבר לכך שלפי התקנות הנהוגות כיום קשה להאמין שרב רפורמי או קונסרבטיבי יוכל להתמנות לרב עיר, טענה זו אינה ברורה גם מכיוון נוסף; הרי כבר כיום הרבנות הראשית נותנת לרבני הערים סמכויות נרחבות בנושאי הכשרות ובנושאי רישום הנישואין: מדוע אין חשש שרב רפורמי ישתלט על מערך הכשרות בעיר מסוימת וכפיף אותה לכשרות רפורמית? מדוע אין חשש שבעתיד יינתן גם לרב קהילה רפורמי לתת כשרות? יתרה מכך, בעוד בתחום הכשרות ורישום הנישואים כל רב פועל באופן בלעדי ועצמאי, דווקא בתחום הגיור החוק לא יאפשר לרב רפורמי לבצע גיורים לבדו, אלא הוא יצטרך את הסכמתם של ראש ישיבה או/ו ודיין גיור היושבים אתו בבית הדין.

¹⁴ חגית רוזנבאום, 'סערת הגיור: הנכדים יזדקקו לספרי יוחסין', בשבע, ד' בניסן התשע"ד, 4.4.2014.

למעשה, הטענה כי הצעת החוק מקדמת את הגיורים הרפורמים והקונסרבטיביים אינה מבוססת ואינה רצינית, ונראה שהיא מהווה כלי ניגוח בהצעת החוק, ולא טענה רצינית.

5. גיור על ידי רבני ערים – האם סותר את ההלכה?

טענה נוספת המועלה כנגד הצעת החוק היא שבלי קשר להשקפות ההלכתיות של רבני הערים, אין לתת להם את האפשרות לגייר, שכן מבחינה הלכתית יש בעיה בגיור הנעשה על ידי רבני ערים, שלא על פי סמכות מרכזית הלכתית אחת. הרב נחום רבינוביץ', ראש ישיבת ההסדר במעלה אדומים ומבכירי הרבנות בציונות הדתית, הסביר את הבעייתיות שבטענה זו:

”לאחרונה עלתה לדיון ציבורי השאלה אם יש צורך שכל הגיורים יהיו כפופים לסמכות הלכתית מרכזית אחת, או שניתן לאפשר הקמת בתי דין שיש להם סמכות הלכתית אוטונומית. ברור שאין מקום לחוקק חוק או לקבוע נוהל שכל הגיורים צריכים להיות כפופים לסמכות הלכתית מרכזית אחת. מעולם לא היה דבר כזה בישראל והדבר עלול לעקור את הגרות. אם יכפפו את כל הגיורים לאישורה של סמכות הלכתית אחת עלול להיווצר מצב שיש בו נעילת דלת לקבלת גרים. אדרבה, לאורך הדורות כל בית דין היה רשאי לגייר, והרי אפילו בימי הסנהדרין בתקופת הלל ושמאי ראינו ששמאי דחה כמה גרים ואילו הלל גייר את אותם גרים (שבת לא, א) – ומוכח שיש מקום לכך שיהיו הבדלים וגישות שונות בין בתי הדין. דווקא השמירה על גיוון בין בתי הדין

היא היא שמאפשרת את קבלת הגרים. לפיכך יש לתת לרבני ערים, כפי שהיה בכל הדורות, לעסוק בגיור ולמנות את חברי הרכב בית הדין שלהם בעצמם. זאת ועוד, רבני הערים קרובים יותר מאשר בתי הדין המרכזיים לאנשי עירם ולמסגרות העירוניות, ובכך יקל עליהם ליצור שיתופי פעולה עם בתי הספר, עם תנועות הנוער ועם התושבים השונים, והם יוכלו לעודד, ללוות ולקדם את תהליך גיור הקטנים".¹⁵

למעשה, במשך שנים התבצע גיור על ידי רבני ערים במדינת ישראל, והרבנות הראשית אף צידדה בכך וקידמה זאת. כך למשל נכתב בהודעה שהוציאה מועצת הרבנות הראשית בראשות הרב עובדיה יוסף והרב שלמה גורן בטבת תשל"ז:

"מועצת הרבנות הראשית מציינת בסיפוק את החלטת ועדת הפנים של הכנסת אשר אימצה את הצעת מועצת הרבנות הראשית לישראל לאפשר לרבני הערים לטפל בגיור, כפי שהדבר נעשה לגבי נישואים. אחרי בירור כל הבעיות ההלכתיות והחוקיות בנושא הגיור בישראל מחליטה המועצה להעניק סמכות לרבני ערים בישראל לטפל בכל הליכי הגיור של הבאים להסתפח בנחלת השם. רבני ערים ירכיבו לצורך גיור בעירם בית דין מיוחד בהרכב של שלושה רבנים המכהנים כרבנים בפועל, ובית דין זה יהיה מוסמך לטפל בכל הליכי הגיור בהתאם להלכה ובגמר ההליכים יכתוב מעשה

¹⁵ הרב נחום רבינוביץ, 'בכל עיר ועיר', מקור ראשון, מוסף שבת, כ"ה בניסן תשע"ד, 25.4.2014.

בדין. מועצת הרבנות הראשית תוציא תקנון עם הנחיות מפורטות לבתי דין אלו לקביעת כל הליכי הגיור".¹⁶

יתרה מכך, הרב הראשי לישראל, הרב אברהם שפירא, אף סירב להתערב בענייני הגיור בטענה כי יש להשאיר את הסוגיה בסמכותם של רבני ערים. כך כתב בעניין זה יוחנן בן-יעקב:

"בשנת 1991, בהיותי יועץ שר החינוך... הצעתי לשר החינוך, זבולון המר ז"ל, לפתוח ברחבי ברית המועצות אולפני הכנה לקראת גיור, בהם ילמדו את החומר הראשוני לקראת הגיור. המר התלהב מהרעיון ואישר את התקציב שנדרש, אך התנה את הדבר בהסכמת הרבנים הראשיים. פניתי לשני הרבנים הראשיים... לצערי הרב, הרב שפירא, וכן הרב אליהו זצ"ל, דחו את ההצעה ולא נתנו "אור ירוק" להפעלתה. לדברי הרב שפירא, הגיור הוא עניין של רבני הערים והיישובים. הרבנות הראשית אינה עוסקת בכך!"

בן-יעקב מספר שניסה לשכנע את הרב שפירא לשנות את דעתו אך הרב "את דעתו בעניין הגיור לא שינה – זה עניין של רבני הערים והיישובים ולא של הרבנות הראשית!"

6. סוגיית גיור קטנים¹⁷

אחת השאלות המרכזיות בהן ניטש כיום מאבק בין הרבנות הראשית לקבוצות רבנים המבקשות לקדם את ענייני הגיור נסוב סביב סוגיית גיור

¹⁶ מובא מתוך פרוטוקול מס' 173 משיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט שהתקיימה ביום שני כ"ב באדר התש"ע.

¹⁷ פרק זה נכתב על פי מאמרו של חבר צוות שביל הזהב במכון לאסטרטגיה ציונית, חגי גרין: 'מושב הקיץ נפתח: האם נראה מהפך בגיור', אתר nrg, 11.5.2014.

קטנים. כידוע, הסוגיה סביבה קיימת המחלוקת העקרונית ביחס לגיור היא קבלת המצוות של הגר. לפיכך, שאלות הלכתיות כמו מהי הגדרת קבלת המצוות והאם ניתן לפסול גיור כאשר מסתבר שהגר לא התכוון לקיים את המצוות עלו לא פעם בשיח הציבורי ובתקשורת. המעניין הוא שבסוגיית גיור הקטנים שאלות מסוג זה תופסות מקום משני, היות ובגיור קטנים הקטן איננו נדרש לקבל עליו את המצוות בצורה רגילה, בשל גילו הצעיר וחוסר גמירות דעתו. בית הדין הוא זה שמגייר את הקטן, וסוגיית המצוות וקבלתן רובצת לפתחו. עמדה זו נוסחה בחדות בידי אחד מן הרבנים הראשיים בעבר – הרב שלמה גורן:

”בכל [...] המקרים של גיור קטנים, אין צורך בנוהל קבלת עול מצוות ולא להודיעו על כך, מאחר ומטבילין אותו על דעת בית דין אין קבלת המצוות מעכבת אותו...”¹⁸.

הבחנה זו בין גיור קטנים לגדולים פותחת כר נרחב לעשייה בפני הרבנות הראשית. על פי הרב דוד סתיו, ראש ארגון רבני צהר, במערכת החינוך הדתית רשומים לפחות 10,000 ילדי עולים. זהו אחוז לא מבוטל מתוך אוכלוסיית חסרי הדת הצעירים (מתחת לגיל 18) במדינת ישראל, המונה כ-80,000 איש. הבעיה העומדת בפני גיורם של אלו היא שהרבנות הראשית לישראל כיום בהנהגת הרב יצחק יוסף, מתנגדת לכך. בהודעה שהוציאה לשכתו של הרב נטען כי,

”גיור קטנים מצריך חשיבה רבה. המגמה צריכה להיות שיש לשים לנגד עינינו את טובת הקטנים ולא עניינים חיצוניים. לא ראוי יהיה לכפות זאת עליו בעודו קטין, כשמשפחתו לא נוהגת כמוהו וכששיקול הדעת שלו אינו של בוגר.”

¹⁸ הרב שלמה גורן, 'אפשרות לגירות של קטנים', שנה בשנה, ירושלים תשמ"ד, עמ' 151-156.

התנגדותה של הרבנות הראשית נובעת מהחשש ממצב בו הילד מתגייר אך הוריו אינם עושים כן, ועל כן אין בכך זכות עבור הקטן ואין לגיירו במצב זה. אין ברצוננו להתייחס לעומקו של הדיון ההלכתי בסוגיה שכן כאמור לעיל איננו פוסקי הלכה, אך ברצוננו לבחון האם כפי שנוהגים ברבנות הראשית להציג את הדברים, הרבנים החולקים על עמדתה מציגים עמדת קצה. לצורך כך נבחן האם ישנו פער בסוגיה זאת בין עמדת הרבנים הראשיים בעבר לעמדת הרבנים כיום.

הרב הראשי האשכנזי בתקופת קום המדינה, הרב יצחק הרצוג, פסק בשני מקומות שונים שאם הורים לא יהודים מביאים את בנם להתגייר הגיור תקף מבחינת ההלכה. הרב הרצוג מביא לידי ביטוי את הטיעון הפשוט המופיע בתלמוד ובפוסקים – "קיימא לן שגר קטן שהביאוהו אביו ואמו מטבילין אותו על דעת בית דין לפי שניחא לו במה שהוריו עושים, והעיקר לדעת במה רוצה האב".¹⁹ כלומר – הקטן מתרצה למעשה של אביו, והוא סומך דעתו עליו. העיקר הוא רצון האב (ולפי שיטות מסוימות לאו דווקא האב, אלא אחד ההורים), ואין דבר בכך שמשפחתו לא נוהגת כמוהו היות והוריו תומכים בגיור ובחינוכו כיהודי.

כאמור לעיל, אין צורך בקבלת מצוות אצל גרים קטנים, היות והגיור הוא על דעת בית דין או הוריהם. יחד עם זאת, בקרב הפוסקים האחרונים ישנה מחלוקת האם ניתן לגייר ילד כאשר ככל הנראה הוא לא יקפיד על חיי תורה ומצוות לכשיגדל. יש המתירים ויש האוסרים, אך גם כאן ניתן להראות שבעבר הרבנות הראשית דגלה בתפיסה שונה מאשר היום. נסתפק בשתי דוגמאות:

הרב הרצוג דן במקרה נוסף בו אדם יהודי היה נשוי לאישה גויה (ככל הנראה נוצרית), והם ביקשו לגייר את בנם – אך האם לא הייתה מעוניינת

¹⁹ הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, שו"ת היכל יצחק, אבן העזר, א, כא.

להתגייר בעצמה. באופן עקרוני הרב הרצוג סבר שאין לקבל את הילד לגיור, היות וככל הנראה הילד היה ממשיך לחיות כגוי ולא כיהודי. אך לאחר שאחד הרבנים ממועצת הרבנות הציע שניתן לקבל את הילד אם הוריו יעבירו אותו ל"מוסד דתי יהודי", הסכים הרב הרצוג להצעה זו ואפשר לגייר את הילד.²⁰

בפני הרב עוזיאל, הרב הראשי הספרדי בתקופת קום המדינה, עמדה שאלה דומה, בדבר זוג מעורב, אב יהודי ואם גויה, המעוניינים לגייר את ילדיהם. הרב עוזיאל נקט בגישה דומה לזו של הרב הרצוג, ואף הוסיף על כך את החשיבות שבגיור הורים שאינם יהודים על מנת לקרב את הילדים:

"לבניהם ודאי שאנו חייבים לקרבתם [...] אפילו אם הם בני גוייה הרי מזרע ישראל המה, ואלה הם בבחינת צאן אובדות, וירא אנכי שאם נדחה אותם לגמרי על ידי זה שלא נקבל את הוריהם לגרות נתבע לדין ויאמר עלינו: 'את הנדחת לא השיבותם ואת האובדת לא בקשתם' וגדולה היא תוכחה זאת מאותה התוכחה של קבלת גרים, ועל כגון זה נאמר: הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה".²¹

הדברים מלמדים כי בניגוד לתדמית, בשאלת גיור הקטנים הרבנות הראשית כיום נוקטת עמדה מחמירה הרבה יותר מאשר העמדות שנקטו הרבנים הראשיים בעבר.

²⁰ הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, פסקים וכתבים, כרך ד, סימן צז.
²¹ הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, פסקי עוזיאל בשאלות הזמן, סימן סה.

7. סיכום ודיון

לסיכום, נראה שהמחלוקת העיקרית סביב הצעת החוק היא מחלוקת הלכתית בנוגע לשאלת מדיניות הגיור הראויה מבחינת ההלכה. אמנם, יש המבקשים לטעון כי הצעת החוק מקדמת גיורים רפורמיים וכי מבחינה הלכתית יש בעיה שרבני ערים יוכלו לגייר, אך כפי שהראינו, בטענות אלו אין ממש.

לא עסקנו במסגרת זו בעומקו של הדיון ההלכתי, אך לכל הפחות בשאלת גיור הקטנים הראנו כי הרבנות הראשית נוקטת כיום עמדה מחמירה יותר מזאת שנקטו הרבנים הראשיים בעבר.

לאור העובדה שעיקר הדיון בהצעת החוק הוא דיון הלכתי, חלק מהמתנגדים להצעת החוק טוענים כי המדינה צריכה להימנע מלדון בהצעת החוק כיוון שאל לה למדינה להתערב במחלוקת ההלכתית הזו בין הרבנים. למעשה, הטוענים כך מתעלמים מכך שגם במצב הנוכחי המדינה מתערבת במחלוקת ההלכתית, אלא שהיא "פוסקת" לטובתם בהשארת המצב הקיים על כנו. לפיכך, כל החלטה שתתקבל בסוגיה היא למעשה הכרעה במחלוקת ההלכתית.